

РЕЗЮМЕТА НА ПРЕДСТАВЕНИТЕ НА КОЛОКВИУМА ДОКЛАДИ

Проф. д-р Димитър Токушев,
председател на Конституционния съд

РЕЛИГИОЗНАТА ТОЛЕРАНТНОСТ

Темата на колоквиума за религиозната толерантност е особено актуална в наши дни, когато сме свидетели в различните краища на света на многобройни прояви както на толерантност, така и на нетолерантност, когато все още бушуват войни и конфликти, избиват се хора или се ограничават правата им в името на бога. България в това отношение в цялата своя история сякаш е останала като оазис на религиозната толерантност на историческия кръстопът между Изтока и Запада. Разбира се, не могат с лека ръка да се отхвърлят епизодите с избиването на боилските родове, отказали да се покръстят през 865 г., на преследването на богомилите, на насилственото помохамеданчване по време на турското робство.

Но наред с това през 2011 г. ние чествахме 1700 години от издаването на Сердикийския едикт на император Галерий- първият акт на публичната власт в Римската империя, с който се прекратяват гоненията на християните и тяхната религия се определя като равнопоставена в държавата. През 2013 г. ние чествахме 70- годишнината от спасяването на българските евреи от депортиране в концлагерите на фашизма. В органите на ЕС често се споменава, че в България няма етническо противопоставяне, нито религиозни конфликти. Дори една кратка разходка в сърцето на София ни представя в радиус от 200 метра катедралата на Софийската митрополия „Св.Неделя”, католическата катедрала „Св. Йосиф”, Джамията и Синагогата. Така че ние имаме много основания да говорим за религиозна толерантност и да се гордеем с българския принос в тази насока.

На днешния ден ние обръщаме поглед и към едно значимо събитие, което още от 2012 г., но най- вече в настоящата година вълнува историци и теолози- Миланският едикт на император Константин, който се счита за началото на официалното признаване на християнската религия в Римската империя и началото на възходящия път на християнството в Европа. На това събитие са посветени неизброими прояви в световен мащаб. Само през месец май в Милано и в Ниш (родния град на император Константин) бяха проведени големи научни форуми за неговото значение и съвременни проекции. .

В съвременната епоха не е прието да се говори за християнска и нехристиянска Европа. Но доминирането на християнската религия през вековната история на нашия континент е безспорно. Както е безспорно и значението на християнската църква в обществото, а в определени исторически моменти- и с решаваща роля в политиката. Ние като юристи имаме и своята позиция по тези въпроси. Тя е свързана с анализа на конкретните правни средства за осъществяване на религиозната политика, за гарантиране на конституционното право за свободата на съвестта и на статута на вероизповеданията в държавата. Така Миланският едикт ни дава повод да се обърнем както към историческите въпроси, така и към конституционноправната и административноправна уредба в българското законодателство, към международните актове, които са въведени в него и които гарантират свободното изповядване на религия както от българските граждани, така и от чужденците.

Миланският едикт и честването на 17-вековния юбилей от неговото издаване е поводът да се съберем в тази зала, да поговорим за религията, за толерантността и за правото. И тъй като все пак трябва да започнем от конкретния повод на нашия колоквиум- нека поговорим на първо място за Миланския едикт.

Проф.д-р Малина Новкиришка,
катедра „Теория и история на държавата и правото“
Юридически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

МИЛАНСКИЯТ ЕДИКТ КАТО ПРАВЕН АКТ И НЕГОВИТЕ ПОСЛЕДИЦИ

Експонирането на Миланския едикт като начало на християнството в Римската империя, респ. в Европа, има своето значение в съвременната епоха, когато въпросите за свободата на вероизповеданията, религиозната толерантност и духовната култура имат своето актуално звучене. Необходимо е обаче да се представят сведенията от източниците, за да се разкрие историческата и политическа обстановка около издаването на едикта, но също и да се обърне внимание на неговата правна същност, която рядко е коментирана в многобройните изследвания по темата. Много са дискуссионните тези и в тази насока

- относно действителното съществуване на едикта, респ. неговото съдържание, тъй като той не е запазен в официалните кодификации на Теодосий II и Юстиниан, а сведенията у църковните историци Лактанций и Евсевий са за издадени въз основа на едикта рескрипти, но не и цялостно възпроизвеждане на неговото съдържание;

- относно правната същност, датата и мястото на издаването във връзка с приноса на император Константин и участието на император Лициний, както и по-нататъшното разпространяване на едикта и съпътстващите го императорски разпореждания;

- относно правната същност на предписанията, които освен всеобща религиозна свобода предвиждат и редица реституционни мерки и привилегии при осъществяването им за християните.

От особено значение е съпоставката на Миланския едикт от 313 г. със Сердикийския едикт на император Галерий от 311 г., с който за първи път се поставя въпросът за религиозната свобода и прекратяването на гоненията срещу християните.

Правният анализ на Миланския едикт не може да бъде изведен извън контекста на действащото римско право и създаването на идейната основа за по-нататъшните правни реформи в областта на религията, предприети от император Константин I. Религиозната толерантност е само едно от направленията на водената от него цялостна политика за стабилизация на държавата и съответствие между правото и новата икономическа, политическа и социална реалност.

Гл. ас. Теодор Пиперков,
катедра „Теория и история на държавата и правото“
Юридически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

МЕДИОЛАНСКИЯТ ЕДИКТ ОТ 313 Г. - РИМСКОТО ПУБЛИЧНО ПРАВО НА КРЪСТОПЪТ

В доклада се подчертават съществените разлики между съвременното разбиране за религиозна толерантност (като обществена ценност и публичноправен принцип) и присъщото на римското право разграничаване между юридически позволените частни култови практики и общозадължителните култове на римската гражданска общност. Свързаното с представата за *fas* почитане на боговете, което съхранява тяхната благосклонност (*paх deorum*) към *res publica* е регулирано не само от повелите и запретите на римската религия, а е гарантирано и от публичното право. Не случайно още в началото на книга I, титул I на Юстиниановите Дигести е включен фрагмент от Институциите на Улпиан, в който тематичния кръг на публичното право се определя със сакралните норми, статуса на жреците и компетентността на магистратите.

Медиоланският едикт е особено значим политически и правен акт, непосредствено насочен към прекратяване на гоненията на християните. Тази поредна стъпка на публичната власт след Сердикийския едикт от 311 г. е и предвестник на промените, наложени от Константин I и довели при Теодосий I до принципно различно съотношение на устройствените и догматични основи на църквата и нейния публичноправен статус. Наложено с правна принуда изповядване на християнството, което следва неотклонно решенията на църковните събори, отрича всякаква възможност за лични религиозни разбирания и свободното им изразяване чрез частни култови практики. Това е пълният отказ от късноантичната езическа търпимост, изразена от Квинт Аврелий Симах в думите: „По един път не може да се стигне до тъй-голяма тайна”

Гл.ас. д-р Мартин Белов
катедра „Конституционноправни науки“
Юридически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

МОДЕЛИ НА РЕЛИГИОЗНА ТОЛЕРАНТНОСТ В ТЪРНОВСКАТА КОНСТИТУЦИЯ

Конституциите много често съдържат принципите на взаимоотношенията между църква и държава. Те регламентират правните основи на религиозната свобода, нейните параметри и ограничения. Понякога конституционният законодател се опитва да посочи и правните очертания на "Бога-в-Конституцията". В исторически и сравнителен план съществуват четири основни модела на религиозната свобода - ойкуменическо-универсалистки, национално-етатистки, републиканско-либерален и консоциетален. Настоящата статия има за цел да изследва черти от кои от тези четири типа отношения "държава-общество-религиозни общности-индивид" се срещат в Търновската конституция. Стремещт е да се изясни кой от четирите модела е залегнал в първия върховен и основен закон на модерната българска държава, кои са конституционните параметри на религиозната свобода и религиозния плурализъм, както и кои са техните ограничения. Конституционните аспекти на религиозната толерантност и религиозната свобода са изследвани както от гледна точка на държавните органи, така и от гледище на социеталните аспекти на правото на религиозно самоопределение и правото на сдружаване в религиозни общности. Разгледана е концепцията за държавоподдържащата религия и опитът на конституционния законодател да постигне баланс между нея и идеята за неограничен примат на личната и колективна религиозна свобода.

Гл. ас. д-р Петър Илиев
катедра „Конституционноправни науки“
Юридически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

СВОБОДАТА НА РЕЛИГИЯТА И ВЕРОИЗПОВЕДАНИЯТА В КОНСТИТУЦИОННОПРАВНАТА ТЕОРИЯ И В ЮРИСПРУДЕНЦИЯТА НА КОНСТИТУЦИОННИЯ СЪД НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Главната задача на чл. 13 от Конституцията е да регулира отношенията между държавата и вярващите и да въздигне принципа на секуларизацията, т.е да закрепил светския характер на държавата. Предметът на нормативната уредба на чл. 13 от Конституцията е правото на сдружаване на религиозна основа, като разпоредбата поставя конституционните основи на юридическото регламентиране на правното положение на религиозните общности и тяхното място в обществото. Между чл. 13 и чл. 37 от Конституцията има както релевантни връзки, така и определени разлики.

В своята юриспруденция Конституционният съд поддържа тезата, че понятието „вероизповедание“ обхваща персоналния състав на религиозните системи, както и тяхната структура и институции.

В конституционноправната теория понастоящем има няколко основни типа отношения между държавата и религиозните общности и те са в зависимост от институционализацията на принципа на секуларизацията (отделяне на църквата от държавата).

Още нещо - чл. 13 от Конституцията постулира и гарантира автономията и самоуправлението на религиозните общности и институциите, които те създават при решването на вътрешните си дела. Важно е да се подчертае и това, че Конституцията изключва предоставяне на колективни права на различни религиозни групи.

Чрез разпоредбата на ал. 4 на чл. 13 са въведени две важни понятия – „религиозна общност“ и „религиозна институция“. Религиозната общност включва всички лица, които изповядват общо религиозно убеждение, а институциите са елементи на организационната форма и структура, чрез които съответната общност осъществява своята дейност вътре в общността и извън нея – в обществото. Следва да бъде определено като правилно становището

на Конституционния съд, че не може да има отделяне на религиозни институции от държавата без отделяне на религиозните общности, които те представляват.

Конституционният съд поддържа важният извод, че правото на вероизповедание, както и правата на мисълта и на убежденията е едно абсолютно основно лично право, непосредствено свързано с интимния духовен мир на човешката личност, и поради това представлява ценност от висш порядък. Според Конституционния съд това право обхваща следните по-важни правомощия:

- на първо място, това е правото на свободен избор на вероизповеданието;

- на второ място, това е възможността за свободно упражняване на вероизповеданието: чрез печат, слово, чрез създаване на религиозни общности и сдружения, тяхната дейност вътре в общността и извън нея като проявления в обществото.

Конституционният съд анализира и предела на конституционно гарантираната свобода на вероизповеданието. Правото на вероизповедание е абсолютно лично, ненакърнимо основно човешко право.

Според Конституционния съд държавата чрез своите органи и институции обаче не може да се намесва и да администрира вътрешноорганизационния живот на религиозните общности и институции. Това се регулира от уставите и другите им вътрешноорганизационни правила.

Според Конституционния съд правата на държавата за намеса в дейността на религиозните общности и институции се свеждат до вземане на необходимите мерки само и единствено в случаите, когато сме изправени пред хипотезите на чл. 13, ал. 4 и чл. 37, ал. 2 от Конституцията. Такава преценка се прави и при евентуална регистрация на църковните общности или институции.

Правото на вероизповедание включва следните по-важни правомощия: право на свободен избор на вероизповедание; възможност за свободно упражняване на вероизповеданията - чрез слово, печат, сдружаване;

Според Конституционния съд семантично думата "вероизповедания" в случая обхваща и персоналния състав на религиозните системи в смисъл на общности.

Въпросът за юридическата правосубектност на религиозните общности е отделен, самостоятелен въпрос. Конституционният съд поддържа разбирането, че когато гражданите желаят създаденото от тях сдружение да се конституира като самостоятелен правен субект, който участва от свое име и за своя сметка в различни по своя характер правоотношения, те следва да го регистрират като юридическо лице. Чрез регистрацията религиозната общност се заявява като обособен правен субект в общото правно пространство. Отношенията на така създадения субект с държавата и трети лица са външни за религиозната общност отношения. Те са подчинени на общия правен ред, създаден от законодателя (граждански, административен и др.).

**Гл. ас. Снежана Цекова,
катедра „Теория и история на държавата и правото“
Юридически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“**

РЕГЛАМЕНТИРАНЕ НА ПРАВОРАЗДАВАТЕЛНАТА КОМПЕТЕНТНОСТ НА РЕЛИГИОЗНИТЕ СЪДИЛИЩА В КНЯЖЕСТВО БЪЛГАРИЯ

Дейността на религиозните съдилища се регламентира още в периода на Временното руско управление с Временните правила за устройство на съдебната част в България (ВПУСЧБ) от 24.08.1878г. Те решават както дела от чисто духовен характер, така и семейно-брачни дела, а мюсюлманските религиозни съдилища - и наследствени спорове, както и други имуществени спорове, ако двете страни се съгласят за това. По този начин се запазва отчасти признатата в Османската империя компетентност на религиозните съдилища, но тя е значително ограничена в сравнение с периода преди Освобождението. Търновската конституция не урежда съдебната система, а в Закона за устройство на съдилищата (както от 1880г., така и от 1899г.) не се регламентира дейността на религиозните съдилища, но се предвижда създаването на отделни правила за тях. Такива се създават с публикуването в Държавен вестник бр.56 от 09.07.1880г. Привременни правила за духовното управление на християни, мюсюлмани и евреи. В тях се

уреждат начина на формиране на настоятелствата, финансови и организационни въпроси. Правораздавателната компетентност на религиозните съдилища се регламентира в Закона за гражданското съдопроизводство от 1892г. по аналогичен на установения с ВПУСЧБ начин. Изрично се забранява разглеждането от религиозните съдилища на християните и евреите на имуществени спорове, макар те да са свързани с прекратяването на брака. По-широката правораздавателна компетентност на религиозните съдилища на мюсюлманите е ограничена с изричен закон от 1938г., с който е отменен и текст от Закона за наследството, който до този момент е допускал прилагане на шериатското право за уреждане на наследствени спорове между мюсюлмани.

След Освобождението в България не само се прокламира свободата на вероизповеданията, но и на практика се допуска свободно изповядване на всички религии и вероизповедания. Във връзка с признатата валидност единствено на брака, сключен в религиозна форма, а така също и с оглед запазването на традиционния за мюсюлманите начин на регламентиране на наследствените отношения, за известен период след Освобождението е допусната правораздавателна компетентност на религиозни съдилища. Функционират както религиозни съдилища за Българската православна църква, така и за другите православни църкви, създадени на народностна основа - гръцка, румънска и арменска, а също на католически и протестантски общности, наред с религиозните съдилища на мюсюлмани и евреи. Независимо от недостатъците както на уредбата на брака, така и на правилата относно вероизповеданията в България след Освобождението, дейността на религиозните съдилища през този период може да бъде разглеждана като едно от проявленията на религиозната толерантност, характерна за българското общество и като една от формите на реализация на прокламираната в ТК свобода на вероизповеданията.